

Summary
N.N.Kolosova

Structural-Functional Model of Educators Training to Pedagogical Support of Preschool Children

The article presents the characteristics of structural-functional model of future educators training to pedagogical support of preschool children. The conceptual and methodological are discovered; justified principles, functions and educational conditions; the stages and the main components are analyzed. The author makes particular emphasis on describing of scientific and methodological support that allows to optimize the process of professional-pedagogical students training of the specialty „Pre-school education”.

Keywords: educational support, model, pedagogical conditions, scientific and methodological support.

Дата надходження статті:

„31” серпня 2011 р.

УДК 373.3.036.5:82

М.В.КОНОВАЛЬЧУК,
кандидат педагогічних наук, доцент
(м. Чернігів)

Сучасні концепції креативної освіти молодших школярів: проблеми та перспективи

У статті розглядається сутність та основні положення креативної освіти, її зв'язок з іншими концепціями творчого розвитку молодших школярів. Презентовано авторський спекурс для майбутніх вчителів початкових класів „Розвиток творчих здібностей молодших школярів”, який є одним із шляхів реалізації ідей креативної освіти в Україні.

Ключові слова: інноваційний розвиток, креативна освіта, розвиток творчих здібностей молодших школярів.

Постановка проблеми в загальному вигляді... На рубежі другого і третього тисячоліть людство опинилося перед принципово новими цивілізаційними викликами, які потребують відповідних знань, компетентностей, внутрішньої позиції особистості, уміння діяти в нестандартних ситуаціях, швидко орієнтуватися у змінних умовах, створювати щось нове, а головне – діяти на засадах гуманності та духовності.

Науково-технічна революція, яка виступала панівною силою над людством упродовж ХХ сторіччя, сприяла поглибленню знань про оточуючий світ, виникненню нових галузей наук, породила колосальний технологічний прорив та спричинила зародження ери інформатизації, комунікації та глобальних мереж. Сьогодні ми є свідками процесів глобалізації, яка виявляється у розширенні й поглибленні міжнародних зв'язків, взаємозалежності суб'єктів світового співтовариства, у наявності багатьох проблем, які вийшли за межі окремих держав і стосуються інтересів усього людства.

За цих умов найбільшого успіху досягають ті держави, які мають висококваліфіковані кадри у високотехнологічних галузях виробництва. Прогрес практично всіх галузей людської діяльності залежить від людей, які нестандартно сприймають навколишній світ, надзвичайно активні, енергійні, здатні генерувати нестандартні ідеї, творчо мислити та самостійно навчатися протягом життя. Отже провідною у державній політиці є проблема обдарованості, творчості, інтелекту, креативної освіти.

Аналіз досліджень і публікацій.... Болючою проблемою освіти нашої країни є переважно репродуктивний тип навчання учнів, що дістався у спадок від радянської освітньої системи. Сьогодні незважаючи на визнання провідними вітчизняними та зарубіжними вченими важливості розвитку творчих здібностей дітей, визнання творчої діяльності основою прогресу людства (Д.Б.Богоявленська, Л.В.Венгер, Дж.Гілфорд, О.М.Лук, В.О.Моляко, Я.О.Пономарьов, В.А.Роменець, О.І.Савенкова, О.Я.Савченко, Е.Торренс та ін.), школа залишається переважно засобом закріплення і відновлення існуючих соціальних структур, інститутом формування „людини знаючої”, замість того, щоб плекати людину дослідницько-інноваційного типу з розвиненими творчими здібностями, активну, ініціативну, здатну опановувати ще не існуючі знання, змінювати своє життя та життя своєї країни на краще.

В освітніх документах нашої країни цій проблемі приділяється чимало уваги. Зокрема, у Національній доктрині розвитку освіти наголошено на необхідності створення умов для особистісного розвитку і творчої самореалізації кожного громадянина України. У Державному стандарті початкової загальної освіти зазначено, що поряд із загальнонавчальною підготовкою

діти мають набути достатній особистий досвід культури спілкування і співпраці у різних видах діяльності, самовираження у творчих видах завдань.

Розв'язання проблеми творчого навчання учнів сприятиме розвитку сучасної освіти України, яка „...адаптує до загальноосвітніх процесів, утверджує свою державність, незалежність, національну єдність, нові суспільні відносини, аби виступати рівноправним суб'єктом світотворення заради людського благополуччя”, що зазначено у Білій книзі національної освіти України [1, 9].

На нашу думку, великі можливості у покращенні ситуації в сучасній школі, зокрема у початковій ланці, має організація повноцінної творчої діяльності учнів, впровадження технологій креативного навчання, що сприятиме максимальному розкриттю задатків, потреб та інтересів кожної дитини. З нашої точки зору, сьогодні вимагає оновлення філософії освіти, зміни педагогічного мислення, перегляду категорійного апарату, трансформації педагогічної практики на засадах креативного підходу до освіти.

Формулювання цілей статті... Отже, метою нашого дослідження є з'ясування сутності та особливостей креативної освіти як інноваційної галузі педагогічних знань, виявлення її зв'язків з іншими сучасними підходами, ідеями, аналіз різних концепцій, теорій та технологій креативного навчання молодших школярів та підготовки вчителів до впровадження технологій креативного навчання у початковій ланці освіти.

Виклад основного матеріалу... Розрив між шкільною освітою та вимогами часу відчувається як ніколи, тому перед педагогікою постає спектр нових завдань: розвивати людину, що володіє ключовими компетенціями, здатну повноцінно жити та ефективно діяти у глобальному середовищі, здатну до творчої самореалізації та навчання протягом життя в динамічному рухливому світі.

Під час симпозиуму Ради Європи на тему „Ключові компетенції для Європи” був визначений перелік ключових компетенцій. Їх аналіз дозволяє стверджувати, що більшість з них має креативну спрямованість, зокрема це наступні компетенції:

1. Вивчати (вміти отримувати користь з досвіду; організувати взаємозв'язок своїх знань і впорядковувати їх; організувати свої власні прийоми вивчення; вміти вирішувати проблеми; самостійно займатися своїм навчанням).

2. Думати (організувати взаємозв'язок минулих і справжніх подій; критично ставитися до того чи іншого аспекту розвитку наших суспільств; вміти протистояти непевності та складності; займати позицію в дискусіях і виконувати свою власну думку; вміти оцінювати твори мистецтва і літератури).

3. Співпрацювати (вміти співпрацювати і працювати в групі; приймати рішення - залагоджувати розбіжності і конфлікти; вміти розробляти і виконувати контракти).

4. Прийматися за справу (включатися до проекту; нести відповідальність; входити в групу або колектив і вносити свій вклад).

5. Адаптуватися (вміти використовувати нові технології інформації та комунікації; доводити гнучкість перед обличчям швидких змін; показувати стійкість перед труднощами; вміти знаходити нові рішення).

Аналіз даного переліку компетенцій показує їх достатню креативну спрямованість, хоча й не завжди в явному вигляді, а в якості підготовчого етапу до творчості. До власне креативних компетенцій із списку можна віднести: „вміти отримувати користь з досвіду”, „вміти вирішувати проблеми”, „організувати взаємозв'язок минулих і справжніх подій”, „вміти знаходити нові рішення” тощо [9, 109].

Креативна освіта – нова галузь вітчизняної освіти, у всіх своїх формах і проявах (випереджувальна і перспективна, безперервна і багаторівнева, етапна і спадкоємна) зорієнтована на безперервне становлення творчої особистості та узагальнює знання про психолого-педагогічні особливості і закономірності творчої діяльності. Методологічне підґрунтя концепції являє собою феноменологію становлення творчої особистості, його психолого-педагогічні основи і закономірності, об'єкти, суб'єкти та умови професійно-творчої діяльності, характеристики творчої особистості та її творчого потенціалу, опис та обґрунтування сучасних теорій і технологій креативної освіти.

Важливим положенням креативної освіти є визначення креативності за П. Торренсом як процесу виникнення чутливості до проблем, дефіциту знань, їх дисгармонії, невідповідності, фіксації цих проблем, пошуку їх рішення, висунення гіпотез, перевірок і формулювання результатів рішення проблеми. Разом з тим він визначив креативність і як природний процес, який породжується сильною потребою людини в знятті напруги, що виникає в ситуації невизначеності і незавершеності. Такий розгляд креативності як процесу дає можливість

визначити її і як здібність до творчості, і як умову, яка полегшує і стимулює творчий процес і забезпечує оцінку його продуктів.

Креативна освіта, на нашу думку, тісно пов'язана з такими галузями педагогіки, як педагогічна інноватика та синергетика.

Педагогічна інноватика – наука про систему оновлених взаємовідносин між учасниками педагогічного процесу, що вивчає є інноваційні процеси. Педагогічні інновації розуміються не лише як кінцевий продукт застосування новизни у навчально-виховному процесі з метою зміни (якісного покращання) суб'єктів та об'єктів, а й процедурою їхнього постійного оновлення, що є характерним і для творчості [3].

Холістично-синергетичний підхід відкриває можливість підійти до вирішення тих суперечностей сучасної освіти, які існують між авторитарним і вільним, репродуктивним і творчим типами педагогічної діяльності. Він дозволяє поєднувати, синтезувати позитивні елементи кожного з цих типів у новій філософії освіти і заснованих на них усіх конкретних видах педагогічної діяльності. Він також базується на концепції функціональної асиметрії півкуль та є близьким до понять „творчість”, „креативність”, „інтеграція”, „синтез”. Метою розвитку людини, згідно концепції, є досягнення синтезу право- і лівопівкульових аспектів психіки, типів мислення. За такого поєднання такі полярні категорії, як образ, предмет, знак, відчуття і думка, єдине і множинне „зливаються”, внаслідок чого формується основа для поєднання конкретного і абстрактного, експресивного і логічного, в результаті людина постає як гармонійна творча особистість, здатна осягнути світ розумом і серцем [2, 29].

Креативна педагогічна концепція базується на засадах *особистісно-орєнтованого підходу* та таких його ознаках, як діагностична основа навчання молодших школярів, врахування їх вікових та індивідуальних особливостей, турбота про емоційне та фізичне благополуччя учнів, пристосування навчальних методик до особливостей учнів, переважання навчального діалогу, повага до особистої гідності кожної дитини та ін (О.Я.Савченко) [10], [11].

Розгляд та аналіз різноманітних концепцій, теорій та технологій креативної освіти дозволив виділити декілька найбільш актуальних та перспективних, з нашого погляду, для розвитку креативної особистості, здатної ефективно вирішувати складні проблеми власної життєдіяльності, нестандартно мислити та здійснювати саморозвиток протягом життя.

Відомий російський дослідник А.В.Хуторський серед технологій креативного навчання розглядає теорію і практику „*дидактичної евристики*” [13].

В евристичному навчанні учень спочатку конструює знання у досліджуваній області реальності. Для цього йому пропонується реальний значущий об'єкт (природне явище, історична подія, матеріал для конструювання і т. п.) але не готові знання про нього. Отриманий учнем продукт діяльності (гіпотеза, твір, виріб і т. п.) потім з допомогою вчителя зіставляється з культурно-історичними аналогами – відомими досягненнями у відповідній галузі. У результаті учень переосмислює, добудовує або драматизує свій результат. Відбувається особистісне освітнє прирощення учня (його знань, почуттів, здібностей, досвіду), створюється відповідна продукція. Результати діяльності учня можуть виступати не тільки особистісним, а й загальнокультурним збільшенням, тоді учень виявляється включеною у культурно-історичні процеси в якості їх повноправного учасника.

Однією з найбільш популярних технологій креативної освіти, особливо серед вчителів початкової школи, є *теорія рішення винахідницьких задач (ТРВЗ)*.

Автор ТРВЗ (Г. С.Альтшуллер) створював її як методику винахідництва для вирішення технічних проблем. Дослідивши розвиток технічних систем як об'єкта діяльності суспільства, Г. С.Альтшуллер показав, що воно відповідає загальним принципам розвитку, сформулював ряд законів розвитку технічних систем і розробив основи ТРИЗ. Застосування ТРИЗ при пошуку найбільш ефективного вирішення технічних проблем дає можливість замінити хаотичний перебір варіантів на алгоритмічний, при цьому операції мислення стають усвідомленими і керованими. ТРВЗ-педагогіка успішно вирішує завдання проблемного і розвиваючого навчання, а також розвитку критичного мислення, і, в повній відповідності з законами розвитку систем, є наступним етапом еволюції педагогічних систем.

Технологія передбачає вивчення алгоритму рішення винахідницьких задач (Арізо), знайомство з поняттями психологічної інерції, пізнавально-психологічних бар'єрів та методів їх подолання, оволодіння методами активного пошуку творчого рішення (мозковий штурм, синектика, метод фокальних об'єктів), методами систематизованого пошуку творчого рішення (морфологічний аналіз, метод контрольних питань).

Ще однією концепцією креативної парадигми освіти є *педагогіка життєтворчості*. Життєтворчість розуміється дослідниками (В.М. Доній, Г.М. Несен, Л.В. Сохань, І.Г. Єрмаков та ін.) як духовно-практична діяльність особистості, спрямована на творче проектування і здійснення

свого життя. Розроблюючи, коригуючи і здійснюючи свій життєвий сценарій, особистість оволодіває мистецтвом жити, в основі якого лежать засоби, методи і технології життєтворчості. Педагогіка життєтворчості оперує поняттями „самоактуалізація, саморегуляція, самоздійснення, самовдосконалення, саморозвиток, самосвідомість, самоствердження, самореабілітація, самопрогнозування, самоприйняття, самоаналіз, самооцінка тощо. Сутність кожного з цих понять пов'язана з самостійністю особистості. Самостійно планувати власну діяльність, самостійно приймати рішення й нести відповідальність за результати діяльності – одні з показників сформованості життєвої компетентності особистості [5, с.15].

Досить оригінальною є концепція *механізму творчості* українського дослідника Віктора Клименка. Основна проблема, яку досліджує автор концепції механізму творчості людини (креативної психічної системи) формулюється так: „Механізм творчості людини створюється синтезом психе (душі) – мислення, почуттів, уяви та соми (тіла) – психомоторики та енергопотенціалу. Він призначений здійснювати обмін інформації та енергії під час розв'язання задач і проблем, в результаті яких людина виробляє творчі продукти” [7].

На думку дослідника, механізм творчості – це механізм перетворення дискомфорту (задач і проблем) і створення (відкриттів, винаходів і художніх образів) гармоній. Він є в кожному з нас, але для того, щоб він почав працювати, ми повинні свій механізм творчості привести до стану гармонії. Причому, повинні бути пропорційно розвинені мислення, почуття, уява та психомоторика (здатність до діяльності) і енергопотенціал (забезпеченість належною енергією). Механізм творчості описується формулою: Я (психе, свідомість) і не-Я (таємниця, невідоме).

Вищу насолоду натхнення людина переживає не від результатів роботи, а від процесів відкриттів, винаходів та створення образів, якими створюються знакові системи (наукові думки), матеріальні предмети та художні образи тощо. Щоб механізм творчості людини почав працювати, ми маємо гармонійно розвивати всі його складові. В оптимальному стані мають перебувати і душа (мислення, почуття і уява), і тіло (енергопотенціал і психомоторика) людини. Причому ніяких компенсацій у цій неповторній цілісності не буває. Мислення, почуття і уява знаходять у дискомфорті нові задачі, психомоторика їх розв'язує, а енергопотенціал живить пізнавальні, моральні та естетичні дії і творчість людини.

Творчість в такому контексті розглядається як це процес народження нового, що об'єктивно здійснюється у природі або людині. У природі – зародження, зростання, визрівання; у людській роботі – створення нових думок, почуттів або образів, які стають безпосередніми регуляторами творчих дій. Творчість – це стан натхнення – спалах енергетичного потенціалу, який розриває межу невідомого, відокремлює його частину і перетворює на відоме.

Розуміючи тісний взаємозв'язок ефективності креативного навчання молодших школярів з якісною підготовкою вчителів до творчого розвитку учнів, нами було створено та апробовано протягом двох навчальних років *спецкурсу „Розвиток творчих здібностей молодших школярів”* для спеціальності „початкове навчання” (освітньо-кваліфікаційний рівень „бакалавр”). Його метою є налаштування студентів на творчу педагогічну діяльність, озброєння їх технологіями креативного навчання молодших школярів, що дозволить їм краще орієнтуватися у безперервно змінній педагогічній дійсності, стимулюватиме розвиток педагогічної творчості, закладає фундамент професійного світогляду, гуманістичній та інноваційній спрямованості професійної діяльності.

Зміст спецкурсу складають теми: „Проблема розвитку творчих здібностей особистості та її актуальність для сучасної початкової школи”, „Феномен творчості та творчих здібностей особистості”, „Особливості розвитку творчих здібностей у молодшому шкільному віці”, „Методичні аспекти проблеми РТЗМШ. „Технології творчого розвитку молодших школярів”, „Роль особистості вчителя у творчому розвитку учнів початкової школи” та ін.

Практичні заняття зі студентами проводяться переважно в інтерактивній формі – заняття-диспут, заняття-фестиваль, заняття-круглий стіл, використовуються рольові ігри, мозковий штурм, тренінгові методики, що сприяє формуванню креативного підходу до власної педагогічної діяльності майбутніх вчителів початкової ланки освіти. Самостійна робота передбачає роботу в Інтернеті, розробка індивідуальних, парних та групових творчих проєктів, створення опорних схем, педагогічних есе, етюдів, проєкту власного освітнього веб-сайту, проєктів розвивально-творчих програм для молодших школярів тощо.

Висновки... Отже, сучасне життя поставило на порядок денний проблему творчого навчання молодших школярів та підготовку вчителя до креативної освіти учнів. Впровадження нових педагогічних підходів, що передбачають креативне навчання як вчителів, так і учнів, ґрунтуються на одночасному використанні мультимедійних засобів, комп'ютерів та Інтернету, дозволяє зробити процес навчання більш інтенсивним та інтерактивним. За висновками Світового банку, найкращий результат досягається шляхом застосування таких методів, як взаємне навчання,

самоорганізація, емпіричне навчання, навчання в умовах, наближених до реальних, навчання з використанням ресурсів та проблемно орієнтоване навчання, рефлексія, критичний самоаналіз, а також поєднання цих методів у будь-яких варіантах.

Підсумовуючи, зазначимо, що розгляд представлених концепцій, технологій креативної освіти не вичерпує всього арсеналу ідей, підходів, теорій творчого навчання то розвитку молодших школярів. Разом із тим зазначені теорії варто цілеспрямовано реалізовувати в сучасній школі, оскільки світ в цілому та економіка зокрема, вимагають плекання людини творчого типу. Якщо освіта залишається спрямованою на підготовку „людини корисної”, тобто на формування наперед заданої кількості та конфігурації корисних якостей, то вона не задовольнятиме вимог часу. Творчість орієнтована на самовизначення, а не на старанне відтворення запрограмованих інструкцій та алгоритмів [8, с.29]. Впровадження технологій креативного навчання є ще однією можливістю розвитку суспільства знань та інформації.

Список використаних джерел та літератури:

1. Біла книга національної освіти України. Проект. / академія пед. наук України ; за ред. В. Г. Кременя. – К., 2009. – 285 с.
2. Вознюк О. В. Парадигмально-методологічні засади креативної освіти: визначення понять / Теорія і практика креативного навчання обдарованих дітей / О. В. Вознюк. – К. : ІОД НАПН України, 2011. – 139 с.
3. Даниленко Л. І. Теоретико-методичні засади управління інноваційною діяльністю в загальноосвітніх навчальних закладах : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 / Даниленко Лідія Іванівна. – К., 2005.
4. Драйден Г. Революція в обучении. Научить мир учиться по-новому / Драйден Г., Вос Д. – М. : Парвинэ, 2003. – С. 122–123.
5. Єрмаков І. Освіта і життєва компетентність для ХХІ століття / І. Єрмаков // Завуч. – 2005. – № 19. – С. 13–16.
6. Зиновкина М. М. НФТМ-ТРИЗ: Креативное образование ХХІ века. (Теория и практика) / М. М. Зиновкина : [моногр.]. – М. : МГИУ, 2007. – 306 с.
7. Клименко В. В. Психология творчества : навч. посіб. / В. В. Клименко. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 480 с.
8. Ліпін М. В. Освіта та еліта в суспільстві знань / М. В. Ліпін // Еліта, обдарованість, людиноцентризм : матеріали міжнар. наук. конф. – ІОД – Київ, 2010. – 212 с. – С. 28–35.
9. Рада Європи: Симпозіум за темою „Ключові компетенції для Європи”: Док. DECS / SC / Sec. (96) 43. Берн, 1996 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Prpg/2008_7_1.pdf
10. Савченко О. Виховання розумної особистості, яка вмє самостійно вчитися / О. Савченко // Початкова школа. – 2007. – № 8. – С. 1–5.
11. Савченко О. Я. Виховний потенціал початкової освіти : посібник для вчителів і методистів початкового навчання / О. Я. Савченко. – [2-ге вид.]. – К. : Богданова А. М., 2009. – 226 с.
12. Тоффлер Е. Третья Хвиля / Е. Тоффлер. – К. : Всесвіт, 2000. – 480 с.
13. Хуторской А. В. Дидактическая эвристика. Теория и технология креативного обучения / А. В. Хуторской. – М. : Изд-во МГУ, 2003. – 416с.

Аннотация

М.В.Коновальчук

Современные концепции креативного образования младших школьников: проблемы и перспективы

В статье рассматриваются суть и основные особенности креативного обучения, его связь с другими концепциями творческого развития младших школьников. Представлен авторский спецкурс для будущих учителей начальных классов „Развитие творческих способностей младших школьников”, который является одним из путей реализации идей креативного образования в Украине.

Ключевые слова: *инновационное развитие, креативное образование, развитие творческих способностей младших школьников.*

Summary

M.V.Konovalchuk

The New Conception of Creative Education of Students of Elementary School: Problems and Future

One of the main tasks of education XXI century is to discover all positive features in children, revealing and developing their best qualities and abilities. In the article are presented the materials of the phenomenon of Creative Education as a main component of the global world, built pedagogical conception its development by different methods. This problem is reviving the influence of humanistic ideas in the system of modern education.

Keywords: *innovation developing, Creative Education, humanistic pedagogic, qualities and abilities of students of elementary school.*

Дата надходження статті:

„28” серпня 2011 р.